

УДК 477.54

Б. І. Олійник

ВИНИКНЕННЯ БАПТИЗМУ НА ХАРКІВЩИНІ

У статті історія баптистської церкви розглядається з двох позицій: у контексті еволюції світового баптизму і в контексті історії розвитку вітчизняної духовної життя.

Баптизм на Харківщині пройшов всі етапи розвитку Української церкви як її невід'ємна частина.

Стаття є частиною ряду робіт про харківський баптизм, вона написана на оригінальному матеріалі із залученням архівних джерел.

Ключові слова: протестантизм, баптизм, баптистська церква,

В статье история баптистской церкви рассматривается с двух позиций: в контексте эволюции мирового баптизма и в контексте истории развития отечественной духовной жизни.

Баптизм на Харьковщине прошел все этапы развития Украинской церкви как ее неотъемлемая часть.

Статья является частью ряда работ о харьковском баптизме, и написана на оригинальном материале с привлечением архивных источников.

Ключевые слова: протестантизм, баптизм, баптистская церковь.

In article the history of Baptist church is considered from two points of view: evolution of world Baptists doctrine and history of the development of the domestic spiritual life.

Baptism in the Kharkiv region passed all stages of the development of the Ukrainian church as its integral part.

Article is part of a number of works about the Kharkov doctrine of the Baptists, and is written on an original material with attraction of archival sources.

Key words: protestantism, Baptism, Baptist church

Постановка проблеми. Проблема виникнення та еволюції баптистської церкви в Україні в контексті духовного життя українського суспільства ніколи не втрачала своєї актуальності. Двоє з трьох протестантів, що проживають у нашій країні належать саме до цієї церкви.

Аналіз актуальних досліджень. Історія українського євангельсько-баптистського руху має досить багату вітчизняну і зарубіжну історіографію. Основоположними у галузі дослідження історії українського євангельсько-баптистського руху є роботи єпископа Алексія (Дородніцина) та Арсенія

Рожественського. Можна сказати, що вони були батьками історіографії цього питання. Вони ввели в науковий обіг значну кількість документів, які відображають виникнення "південноросійського сектантства". Особливий інтерес представляє робота єпископа Алексія "Матеріали для історії релігійного руху на півдні Росії в другій половині XIX століття". З інших дореволюційних дослідників історії українських баптистів ми можемо також виділити М.А. Кальнева, С. Маргарітова і А. Ушінського.

Серед радянських дослідників необхідно відзначити О.І. Клібанова, з незалежних досліджень цього періоду роботи Л.Н. Мітрохіна і В.І. Любащенко. У 1998 році відбулося достатньо знаменна подія в галузі дослідження історії українського баптизму - вийшов у світ збірник документів "Історія євангельсько-баптистського руху в Україні. Матеріали і документи" (укладач С.І. Головащенко).

Однак, історія виникнення та розвитку Харківської громади євангельських християн-баптистів, найбільшою в Україні, поки що не отримала належного висвітлення.

Отже, в цьому контексті **мета статті** полягає у висвітленні малодослідженої сторінки виникнення початкової еволюції євангелізму на прикладі однієї з найбільших протестантських організацій України – харківської громади Євангельських Християн – баптистів.

Виклад основного матеріалу. При цьому це висвітлення було б однобічним і далеко не повним без звернення до історії розвитку іншої дуже близької до нього течії – Євангельських Християн. Стосунки між двома цими Церквами не завжди були безхмарними, але ті забори, які існували між ними, ніколи не були високими. Виникнення і діяльність баптизму на Харківщині доречно [1] тому розглядати як виникнення і еволюцію Євангельського Християнства, баптизму.

Історія національного євангельського руху на Україні може зрозуміти в контексті тих передумов, які склалися на території Російської імперії в середині 19 століття: неоднорідного і специфічного етносоціального і релігійного складу

населення, особливостей реформи 1861 р. поширенням Священного Писання серед населення, русифікації і уніфікації офіційного православ'я, деформацією духовно-морального життя населення, але, в той же час, наявністю у окремих представників рядового селянства прагнення до богошукання і активного духовного життя.

У Росії євангельсько-баптистський рух зародився в 60–70 рр. 19 століття майже одночасно в трьох географічно віддалених один від одного регіонах (Кавказ, Південна Україна, Прибалтика і Петербург), і за короткий час увібрав в себе безліч самих різних людей. Серед них були як українські селяни, що сприйняли вчення від німецьких колоністів Придніпров'я (на початку їх називали штундистами від Bible Stunde – години вивчення Біблії), так і петербурзькі аристократи, що прийняли вчення в результаті місіонерської діяльності лорда Редстока (від них пішла гілка руху, що згодом оформилася в Союз Євангельських християн).

Першим російським баптистом був купець Микита Ісаєвич Воронін. Знаходячись в Тифлісі, він познайомився з німцем-баптистом М. К. Калвейтом. Калвейт сповідав саме такі переконання, які після важкої внутрішньої боротьби і вивчення Біблії склалися в самого Вороніна. 20 серпня 1867 р. вночі таємно М. К. Калвейт хрестив його в річці Курі в Тифлісі. З тих пір ця дата вважається відправною в історії першої баптистської общини Росії – Тифліської [1, с. 2–4].

Н.І.Воронін володів неабиякими організаторськими і місіонерськими здібностями. Община, керована ним, прийняла найменування "баптисти" і завдяки своїй активності нестримно збільшувалася.

Релігійне бродіння серед православних віруючих України почалося в 50-х роках 19 ст. в Херсонській губернії. Його піонером став селянин с. Основи Федір Онищенко. Будучи на заробітках у немцев-колоністів, він зближувався зі штундистами, побачивши в них своїх однодумців. По поверненню додому він поділився своїми поглядами зі своїм сусідом Михайлом Ратушним. Саме йому й судилося зіграти значну роль в становленні українського євангельського пробудження в його організаційному оформленні.

Діяльність М. Ратушного дала в 1860 році початок євангельської проповіді. Внаслідок цього в с. Основа в 1861–1862 рр. виникає община, яка по схожості своєї релігійної практики з практикою німців-штундистів отримує назву "Українська штунда". Перші общини української штунди і їхні керівники – Ратушний, Цимбалів, Хлистун, Рибалко, Ветріченко та ін. стали розповсюджувачами баптистських ідей в середовищі євангельського руху.

У 70-х роках баптизм поширюється в багатьох населених пунктах Лівобережної і Південної України. У це десятиліття баптистські общини виникають в Херсонській, Київській, Подільській, на початку 80-х років – Таврійській, Екатеринославській, Чернігівській, Полтавській губерніях. У Херсонській губернії в 1875 р. за даними православної статистики налічувалося 1546 баптистів, 1881 року - вже 3363. У Елізаветградському повіті цієї губернії в 1871 р. налічувалися 224 баптисти, в 1890 г. – 998. [2, с. 240]. У 1884 р. баптистські общини існували вже в 35 населених пунктах Київської губернії, в 1886 році – в 95 Херсонською. [2, с. 242].

Зростання числа євангельських християн, баптистів і штундистів викликало у край негативну реакцію православної церковної бюрократії, що мала безпосередній вплив на політичну владу в країні. Незабаром почалися гоніння, сполучені з наклепом і грубим підбурюванням проти "сектантів", кількість потерпілих від цих гонінь була досить значна. Доречно привести свідчення з документів тих років. У резолюції Наради православних діячів, що відбулася в 1891 р. під головуванням Е.П. Побєдоносцева, зокрема, говорилося: "Швидке зростання сектантства є серйозною небезпекою для держави. Всім сектантам повинно бути заборонено покидати своє місце проживання. Всі злочини проти православної церкви повинні знатися не на світських, а в духовних судах. Паспорти сектантів мають бути помічені особливим чином, аби їх ніде не приймали ні на роботу, ні на проживання, поки життя в Росії не стане для них нестерпним. Діти їх повинні силою відбиратися і виховуватися в православній вірі" [3, с. 118].

Адміністративні обмеження і свавілля не могли, проте, серйозно

вплинути або загальмувати процес євангельського руху. Не дивлячись на переслідування, кількість євангельських християн-баптистів неухильно зростала. В кінці 19ст. воно вже складало близько 5 тис. віруючих. Євангельський рух в Російській імперії охопив різні географічні регіони і різні соціальні групи. Це зумовило і появу окремих груп, які мали розбіжності в розумінні тих або інших богословських питань, але були близькі між собою по принципових позиціях. З самого початку існування різних євангельських груп починаються спроби встановити зв'язок між ними, знайти спосіб подолання розбіжностей і об'єднати свої зусилля. У 1864 р. в Нововасильівці Бердянського повіту Таврійської губернії відбувся перший з'їзд російсько-українських баптистів. На нім був створений Союз баптистів Південної Росії і Кавказу, який об'єднав на той час розрізнені і роз'єднані один від одного місцеві баптистські церкви і течії.

З самого початку існування в Україні своїх общин євангельські віруючі повинні були думати про свою назву. Тому ми маємо тут велику різноманітність: хрещені християни – баптисти, дорослохрещені християни и віруючі євангельської віри, штундисти, а то і просто віруючі. Першою общиною, члени якої прийняли назву "Євангельські християни", була Харківська община, яка виникла на Україні в 1880 р. [2, с.215]. Ця община поклала початок іншим церквям які прийняли цю ж назву, пізніше частина цих общин приєдналася до баптистів, проте менша частина вирішила не вступати в Союз баптистів і пізніше увійшла до складу Союзу євангельських християн, створений в 1909 р.

Харківська община євангельських християн була створена зусиллями Володимира Миколайовича Іванова, який відкрив в місті Магазині Британського біблійського товариства. В. І. Іванов приїхав до Харкова з Тифлісу, де він прийняв водне хрещення безпосередньо від Н. І. Вороніна. При магазині був створений невеликий кружок по вивченню Біблії. З діяльності цього кружка і починається поширення євангельського християнства-баптизма в Харківській губернії. З часом склад учасників кружка розширюється. Для

читання Слова Божого і євангельських бесід збираються місцеві жителі, приїжджають відомі протестантські лідери – активні Російські благовісники Яків Деляков, Іван Єїдков, Іванов-Клишников і ін.

У 1905 р. з виходом указу про віротерпимість від 17 квітня і Маніфесту про дарування цивільних свобод від 17 жовтня (хоча діяльність їх церкви і була обмежена положенням указу від 17 жовтня 1906 р.) євангельські християни і баптисти різко активізують свою діяльність. Незабаром після появи Маніфесту вони склали проект статуту Суспільства віруючих Євангельських Християн в м. Харкові і подати його на твердження Харківському губернаторові. Ім'я баптистів в статуті не згадувалося, тому, що у той час існував міністерський циркуляр, в якому вказувалося, що російських баптистів не існує, а є штундо-баптисти, збори яких переслідуються законом. У статуті було вказано, що суспільство може відкривати школи, владнувати трудові артілі, майстерні, їдальні, богадільні, дитячі притулки і інше, і що воно управляється загальними зборами і вибраним комітетом. Головою Комітету був вибраний М. П. Хорошилов, який послав членський квиток Д. Л. Мазаєву, що був у той час головою Союзу російських баптистів, з пропозицією вступити членом в це Суспільство. На цю пропозицію Д. Л. Мазаєв відповів відмовою, мотивуючи це тим, що суспільство "захоплює" учасників його від Церкви Христовою, тобто вносить непотрібне розділення до баптистської церкви.

Комітет на той час добився дозволу на відкриття школи для дітей і проводив в цій школі молитовні збори. Не отримавши підтримки від Союзу російських баптистів комітет оголосив себе церковною радою, а своє Суспільство – церквою. Таким чином, в Харкові утворилися дві общини: Євангельських християн – на чолі з М.П. Хорошиловим і "пашковців" – на чолі з Синяком і Федорівським. [1, с. 6].

У 1908 році община баптистів орендувала приміщення на Александрівській вулиці і в тому ж році відбулася реєстрація общини по виробленому статуту на підставі указу 1906 років.

Це були кращі часи існування общини: була відкрита школа для дітей,

проводилися багатолюдні молитовні збори, активна місіонерська і добродійна діяльність.

З самого початку свого існування харківська община євангельських християн-баптистів пройшла довгу і трагічну дорогу становлення євангельського руху України, а історія харківської общини – це частина нашої національної трагічної історії. Попереду були війни, революції, декрети Радянської Влади. чи війни, революції, декрети Радянської Влади. Але з ними зв'язані вже інші сторінки життя євангельських християн-баптистів Харківщини.

ЛІТЕРАТУРА

1. "Баптист України" — 1927. — № 9.
2. Любащенко В.І. Історія протестантизму в Україні / В. І. Любащенко. — Львів : Просвіта, 1995. — 350 с.
3. Шендеровський Л. Євангельські християни. Історичний нарис / Л. Шендеровський. — К. : Наук. Думка, 1980. — 257 с.